

Supportersgeweld rond voetbalwedstrijden

Collectieve identiteit, sociale organisatie en groepsprocessen

Ramón Spaaij (r.f.j.spaij@uva.nl) is research fellow, Amsterdam School for Social science Research, Universiteit van Amsterdam en universitair docent, School of Political Science, Criminology and Sociology, The University of Melbourne.

Dit artikel bespreekt de dynamiek van collectief geweld tussen voetbalsupporters. Er wordt ingegaan op de achtergronden en identiteitsconstructies van hooligans en op de sociale organisatie van confrontaties tussen rivaliserende supportersgroepen. De auteur wijst op het heterogene en dynamische karakter van supportersgeweld en toont aan dat er significante variaties bestaan in de precieze aard en ontwikkeling van supportersgeweld bij verschillende voetbalclubs en in verschillende landen, maar behandelt tevens belangrijke overeenkomstige patronen en historische ontwikkelingen. Door middel van deze analyse wordt de relatie tussen individu en collectief, en de sociale en historische context waarbinnen collectief geweld plaatsvindt, inzichtelijk gemaakt.

Op vrijdagavond 10 februari 2006, twee dagen voor de wedstrijd tussen beide clubs, valt omstreeks 23.00 uur een groep van circa 60 tot 70 Ajax-supporters het supportershome van ADO Den Haag binnen. Zij mishandelen de tien aanwezige personen met stokken, knuppels en messen. De Ajacieden proberen het supportershome in brand te steken. Vervolgens vertrekken zij richting de geparkeerde auto's en rijden de snelweg op richting Amsterdam. Het nieuws verspreidt zich als een lopend

vuurtje en binnen korte tijd verzamelen zich ruim 300 Haagse supporters, waaronder leden van de harde kern, bij het Zuiderparkstadion. Zij uiten publiekelijk hun woede over de gebeurtenissen. Een deel van de supporters besluit af te reizen naar Amsterdam om wraak te nemen, maar politieagenten en medewerkers van de club weten dit te voorkomen. De gebeurtenissen laten diepen sporen na binnen de Haagse supportersgroep. Zowel hooligans als 'gewone' supporters verwerpen de 'laffe

daad' en wijzen erop dat er geen hooligans aanwezig waren in het supportershome ten tijde van de aanval. Er wordt door leden van de harde kern een mediastilte afgekondigd: de Haagse fans weigeren met buitenstaanders over de gebeurtenissen te praten uit respect voor de slachtoffers. Duidelijk is dat de toch al diepgewortelde rivaliteit met Ajacieden door dit incident verder is geëscaleerd. Volgens velen zal er vroeg of laat een wraakactie volgen.

De gebeurtenissen van 10 februari 2006 en hun nasleep roepen belangrijke vragen op. In hoeverre hebben confrontaties tussen groepen voetbalsupporters een georganiseerd karakter? Hoe vindt mobilisatie plaats? Waarom zoeken hooligans hun rivalen ook buiten wedstrijddagen om op? En, meer in het algemeen: hoe komt de collectieve identiteit van hooligans en hun bereidheid tot geweldgebruik tot stand? In dit artikel ga ik in op deze vragen. Ik besteed daarbij in het bijzonder aandacht aan de relatie tussen individu en collectief. Ik bespreek eerst enkele centrale kenmerken van collectief geweld tussen voetbalsupporters. Vervolgens ga ik meer specifiek in op identiteitsvorming van hooligans en de sociale organisatie van 'hooliganisme'. Ik maak hierbij onder andere gebruik van de resultaten van mijn eigen onderzoek in Nederland, Engeland en Spanje.

Kenmerken van supportersgeweld

Geweld in de sport kent een lange geschiedenis en beperkt zich niet tot de voetbalsport of tot de hoogste divisies. Het gaat

hierbij om uiteenlopende vormen van strafbare feiten, bijvoorbeeld vandalisme, het gooien van voorwerpen op het speelveld, verbaal geweld, geweld tussen of tegen spelers, enzovoort. Het hierboven beschreven incident wijst op een specifieke vorm van geweld: georganiseerde confrontaties tussen rivaliserende supportersgroepen. Dit type geweld staat meestal los van het wedstrijdverloop en houdt verband met een subcultuur van hooliganisme. Deze subcultuur wordt gekenmerkt door de gewelddadige competitie tussen rivaliserende supportersgroepen, waarbij deze groepen elkaar bewust opzoeken om elkaar uit te dagen en om te vechten. Identificatie met het collectief en met geweldgebruik, en de bereidheid om jezelf in riskante situaties te begeven, zijn onderdeel van een subculturele identiteit. Participatie in gewelddadige confrontaties en riskante situaties voorziet in een 'kick' en een gevoel van eigenwaarde, identiteit en sociale status. Waar het dagelijks leven en conventionele levensstijlen door veel hooligans worden gezien als routinematig en relatief saai, biedt het hooliganisme piekmomenten en avontuur. Het hooliganisme kan worden beschouwd als een vorm van agressieve masculiniteit, waarbij jonge mannen door middel van provocatie, intimidatie en fysiek geweld zichzelf trachten te bewijzen ten opzichte van zichzelf en elkaar. Daarnaast speelt, zeker onder leden van de harde kern, een (geromantiseerd) gevoel van onderlinge solidariteit en kameraadschap een belangrijke rol in de collectieve identiteitsvorming van hooligans.

Wie raken er betrokken bij dit type geweld? Waarom identificeren sommige personen zich wel met een hooliangroep en anderen niet? En onder welke omstandigheden doen zij dit? Verscheidene wetenschappers hebben deze vragen trachten te beantwoorden. Hun onderzoeksresultaten wijzen op enkele algemene patronen, al bestaat er op een aantal punten hevige discussie tussen auteurs (deze discussie valt buiten het bereik van dit artikel; zie voor een overzicht van de bestaande literatuur: Giulianotti, 1999; Spaaij, 2006). Het gaat in de eerste plaats hoofdzakelijk om jonge mannen in de leeftijd van 15 tot 25 jaar. Risicovol gedrag en oriëntatie op leeftijdsgenoten is kenmerkend voor de adolescentiefase. De meeste jonge mannen begaan gedurende deze levensfase enige vorm van wetsovertreding (De Haan et al., 1999). Psycholoog Peter Marsh concludeerde dat jongeren, die betrokken waren bij supportersgeweld, op zoek waren naar waardering en avontuur buiten school en werk, en dat de voetbaltribunes hen de mogelijkheid boden om status te verwerven onder gelijkgestemden (Marsh et al., 1978). In deze benadering is hooliganisme vooral leeftijdsgebonden gedrag, een *rite de passage* (Van Gennep, 1960).

Het is echter incorrect om hooliganisme uitsluitend als een leeftijdsgebonden verschijnsel te beschouwen. Jonge hooligans richten zich in hun gedrag vaak op oudere, meer ervaren hooligans, tegenover wie zij zich willen bewijzen. Deze oudere hooligans fungeren als kernleden van hooligannetwerken en als rolmodellen

voor meelopers en aspirant-hooligans. De meeste ervaren hooligans vertonen calculerend gedrag: zij schatten de reikansen in, proberen aanhouding te voorkomen en veiligheidscontroles te omzeilen. Onderzoek toont aan dat er bij verscheidene clubs steeds meer 'ouderen' actief zijn in hooliganisme (Adang, 1997; Van der Torre & Spaaij, 2003). Bij clubs zoals Feyenoord en het Engelse West Ham United is een relatief groot aantal oudere hooligans, tussen de 30 en 45 jaar oud, actief. Deze oudere hooligans raakten in eerste instantie tijdens de adolescentiefase betrokken bij hooliganisme en zijn derhalve al geruime tijd actief binnen de harde kern(en) van hun club, doch lang niet altijd op een wekelijkse basis maar vaak als halve uittreders, die alleen nog voor bepaalde risicowedstrijden of -evenementen worden gemobiliseerd.

Collectief geweld tussen voetbalsupporters is vrijwel uitsluitend een mannenaangelegenheid. Het aantal vrouwelijke hooligans is zeer beperkt en de vrouwen die zich binnen en rondom hooliangroepen bewegen, hebben doorgaans een beperkte rol als vriendin of vrouw van mannelijke groepsleden. Wel worden vrouwen soms gebruikt voor het smokkelen van vuurwerk, drugs of wapens, aangezien zij soms minder uitvoerig worden gefouilleerd en minder verdacht zijn. Hooligans gaan prat op een agressieve masculiene identiteit, waarin uitbundig gedrag, symbolisch en fysiek geweld en de bereidheid om je in risicovolle situaties te begeven in het algemeen positief worden gewaardeerd. De masculiniteit van 'de ander' (rivaliserende

hooligans) wordt ter discussie gesteld door middel van het op rituele wijze denigreren van zijn fysieke en heteroseksuele vermogen (in liedjes, gebaren, afbeeldingen, fysieke confrontatie). Het doel hiervan is de constructie van een ondubbelzinnige notie van de eigen masculiniteit. Een voorbeeld hiervan zijn de spandoeken, die Haagse supporters voor recente thuiswedstrijden tegen Ajax onthulden. Op één van deze spandoeken stond de tekst 'F-shit hooligays', verwijzende naar de 'homofiele nephooligans' van de F-Side. Op een ander spandoek stond een Ajacied met een Joods uiterlijk afgebeeld, die wegrent zodra hij een ooievaar (het symbool van Den Haag) ziet aankomen (observaties van de auteur). De constructie van agressieve masculiniteit is tevens gerelateerd aan het gebruik van raciale categorieën. Zo zetten verscheidene Espanyol- en FC Barcelona-hooligans hun eigen positionele superioriteitsgevoel af tegen de gepercipieerde ondergeschiktheid van *negros* ('zwarten'), hetgeen zich uit in racisme en sociale uitsluiting. Beide groepen hebben geen enkel 'donker' groeps lid. Bij West Ham United en Feyenoord geldt eerder het omgekeerde: sommige hooligans met een donkere huidskleur krijgen een 'hypermasculiniteit' toegedicht via de discursieve associaties tussen 'zwarte' masculiniteit en geweldadige criminaliteit. Zij worden gezien als indrukwekkende verschijningen en goede vechters en hebben vaak een geduchte reputatie. De 'rellennegers' van Feyenoord zijn een bekend voorbeeld. Bij deze clubs is het hooliganisme dan ook geen exclusief

'blanke' aangelegenheid. Deze voorbeelden tonen aan dat specifieke noties van agressieve masculiniteit variëren naar plaats en tijd. Masculiniteiten zijn geen homogene *states of being*, maar worden voortdurend sociaal geconstrueerd en gereproduceerd (Connell, 2000).

Recent onderzoek bevestigt dat hooligans lang niet altijd zijn te typeren als gemarginaliseerde of kansarme jongeren. Zij komen uit alle sociale milieus waarbij er overigens volgens sommigen wel sprake is van een oververtegenwoordiging van jongeren uit de lagere sociale klassen (Ferwerda & Gelissen, 2001: 85). Uit mijn eigen onderzoek blijkt dat de maatschappelijke achtergronden van hooligans heteroogeen zijn en kunnen verschillen per club. Zo komen de meeste Sparta-hooligans uit middenklassenmilieus en zijn zij relatief hoog opgeleid in vergelijking met hooligans van Feyenoord. Bij de twee clubs uit Barcelona, FC Barcelona en Espanyol, doen zich vergelijkbare verschillen voor. Dit betekent dat de klassethese als universele verklaring voor hooliganisme niet voldoet. De maatschappelijke achtergronden van hooligans zijn immers sterk contextafhankelijk (met name van lokale sociaal-economische en culturele condities). Dit maakt een beter begrip van de motivaties en identiteitsvorming van hooligans noodzakelijk (Spaaij, 2007).

Collectieve identiteitsvorming onder hooligans

Hooligans construeren hun eigen identiteit door de subjectieve verschillen tussen hen-

zelf (de wij-groep) en hun rivalen (de zij-groep) te benadrukken. Er bestaat een gezamenlijk kader waarbinnen ruimte is voor zowel contact en samenwerking als onderscheiding aangezet door intimidatie en geweld. Het gaat in de interactie tussen rivaliserende supportersgroepen niet zozeer om diepgewortelde belangenconflicten, maar om het aanscherpen van kleine, maar niettemin fundamenteel geachte verschillen tussen groepen die vaak veel gemeen hebben (op het gebied van leeftijd, sekse, etniciteit, klasse, taal, kleding, belangstelling en vrijetijdsbesteding) en bovendien deel uitmaken van verbanden van dualiteit, zoals clubs, cafés, buurten en steden (Blok, 1997: 164). Freud (1947) noemde deze dynamiek het narcisme van kleine verschillen.

Een centrale activiteit van hooliangroepen is het uitdagen van en vechten met rivaliserende hooligans. Het doel hiervan is het bestendigen of vergroten van de groepsstatus in de hooliganhiërarchie. Onder hooligans bestaan brede definities van hoe masculiene eer kan worden gewonnen of verloren. Eer en schaamte worden echter niet bepaald door *a priori*, objectieve regels, maar uitsluitend door intersubjectieve overeenstemming (Bourdieu, 1977: 15). 'Erecodes' en hun toepassing op specifieke incidenten zijn 'onderhandelbaar', zowel binnen als tussen groepen. Individuen met een grotere status hebben meestal een meer aanzienlijke invloed in deze onderhandelingen. De toewijzing van eer en schaamte wordt echter vrijwel nooit door alle betrokken partijen volledig geac-

cepteerd. Een goed voorbeeld hiervan is de vernieling van een stamcafé van Tottenham Hotspur-supporters door West Ham-hooligans op 29 oktober 2003. De eerstgenoemden spraken hun woede uit over deze actie. Volgens hen betrof het een illegitieme actie, omdat er ten tijde van de aanval geen hooligans in het café aanwezig waren. Dit argument komt overeen met de reactie van Haagse supporters naar aanleiding van de aanval op hun supportershome. Niet iedere vorm van geweld wordt dus als legitiem beschouwd. Hooligans plegen bovenal met elkaar te vechten en niet-hooligans met rust te laten. Zo vertelde een hooligan van FC Barcelona: 'We zien onszelf als hooligans. Dat betekent dat je uitsluitend vecht met rivaliserende hooligans, met mensen die bereid zijn om de confrontatie aan te gaan. Ik zou nooit vader en zoon die samen naar een wedstrijd gaan aanvallen, zelfs niet als ze voor Real Madrid zijn.' Deze 'erecode' wordt met enige regelmaat gebroken (Adang, 1997), hetgeen kan leiden tot interne conflicten of een verslechtering van de relaties tussen bepaalde groepen supporters. Denk bijvoorbeeld aan de mishandeling van spelers van Jong Feyenoord door Ajax-supporters op 15 april 2004. Soms wordt ook de politie als een legitieme tegenstander beschouwd. Verder wordt niet iedere hooliangroep beschouwd van voldoende status te zijn om een confrontatie te legitimeren. De gepercipieerde status van rivaliserende groepen, en de dreiging die zij vormen voor de eigen identiteit en reputatie, bepalen grotendeels de omvang en intenties van een groep.

Wanneer de dreiging als groot wordt beschouwd, zullen relatief veel tijdelijke hooligans worden gemobiliseerd, inclusief mannen met een geweldsreputatie (lokale 'harde' mannen, vrienden van vrienden). De omvang van hooliangroepen is rond bepaalde risicowedstrijden beduidend groter dan rond wedstrijden die op hooliangebied minder interessant zijn. Dit is mede te wijten aan processen van zelfselectie: degenen die er toe neigen zich met een bepaalde groep te identificeren, zullen aanwezig zijn en vice versa (Adang, 2002: 180). Deze processen onderstrepen het dynamische karakter van hooliganisme.

Veel hooligans denken vrij dichotoom over de vetes tussen rivaliserende hooligans. Zo verafschuwen Feyenoord-hooligans Ajacieden, terwijl zij andere hooliangroepen tot op zekere hoogte respecteren. Af en toe wordt met deze groepen een tijdelijke alliantie gesloten om samen een vijandige groep te lijf te gaan, maar dergelijke allianties kunnen snel omslaan in hevige rivaliteit. Zodra hooligans vinden dat hun territorium (bepaalde vakken in het stadion, het supportershome, bepaalde cafés) wordt geschonden door een rivaal, voelen zij zich geroepen hier tegen op te treden. Anderzijds is het juist een uitdaging om het territorium van rivaliserende hooligans te schenden. Hierdoor kan de groep haar reputatie vergroten en hooliganrivalen 'onteren'.

Sociale identiteit en groepslidmaatschap in hooliganisme zijn dynamisch en fluïde van aard. De sociale identiteit wordt niet alleen bepaald door wie er tot de groep behoren,

maar juist ook wie er niet toe behoren. Er is in feite sprake van meerdere sociale identiteiten, aangezien ieder individu lid is van meerdere sociale groepen (gezin, familie, werk, buurt, club) (Adang, 2002: 178). De sociale identiteit wordt belangrijker naarmate de desbetreffende groep belangrijker is voor het individu en is mede afhankelijk van de sociale context waarin het individu zich op een bepaald moment begeeft, bijvoorbeeld een voetbalwedstrijd. Zo kunnen gevoelens van onrecht onder supporters bijvoorbeeld leiden tot een verslechtering van de relaties tussen de politie en supporters. Het komt voor dat supporters die onder normale omstandigheden geweldgebruik afwijzen, zich voegen bij relschoppers als reactie op het in hun ogen disproportionele politieoptreden (Stott & Reicher, 1998).

Deze dynamiek duidt erop dat het analytische onderscheid tussen 'hooligans' en 'niet-hooligans' in de praktijk problematisch is. De grenzen van de hooliangroep zijn lastig te bepalen en de omvang van de groep wisselt al naar gelang de verwachte tegenstand. In de aanloop naar beladen duels mobiliseren ervaren hooligans jonge rekruten, vrienden en bekenden met een geweldsreputatie. Bij ongeregelde heden laten vooral ook personen in de marge van de groep en zogenaamde 'gelegenheids-hooligans' zich gelden. Kort gezegd bestaan er verschillende gradaties en vormen van identificatie met, en betrokkenheid bij, hooliganisme. Dit heeft belangrijke implicaties voor de sociale organisatie van hooliganisme

De sociale organisatie van hooliganisme

De aard van collectief geweld tussen voetbalsupporters is de afgelopen decennia aanzienlijk veranderd. Confrontaties vinden tegenwoordig vooral plaats buiten de voetbalstadions, bijvoorbeeld in stadscentra, uitgaansgelegenheden of op treinstations. De verschuiving van binnen naar buiten het stadion heeft zich voorgedaan in verscheidene landen en is primair het gevolg van het brede scala aan beleidsmaatregelen in en rond de stadions (cameratoezicht, scheiding van thuis- en uitsupporters, politieinzet, enzovoort). Recente conflicten tussen Nederlandse supporters tijdens grootschalige dansevenementen lijken deze locaties om te dopen tot een nieuw strijdtoneel voor rivaliserende hooligans, vooral ook vanwege de afwezigheid van fijnmazige politieursveillance tijdens deze evenementen en de relatieve onbekendheid van organisatoren en veiligheidspersoneel met de betrokken hooliangroepen. Confrontaties vinden soms plaats buiten wedstrijddagen, bijvoorbeeld de dag of avond voor een wedstrijd, hetgeen vroegtijdige interventie door de politie bemoeilijkt. Ook kunnen hooligans oefenduels of wedstrijden in het buitenland aangrijpen om 'los te gaan'. Deze ontwikkelingen stellen beleidsmakers en -uitvoerders voor nieuwe uitdagingen. Het belang en de precieze aard van deze ontwikkelingen verschillen echter wel per land en per club.

De autoriteiten hebben herhaaldelijk gewezen op het georganiseerde karakter van hooliganisme. Zij storen zich daarbij

aan het feit dat de aanstichters van collectief geweld vaak niet kunnen worden veroordeeld vanwege problemen bij het leveren van bewijs. In de afgelopen decennia is hooligans een aantal keer lidmaatschap van een criminele organisatie ten laste gelegd (artikel 140 Wetboek van Strafrecht). Het begrip organisatie wordt omschreven als iedere samenwerking van feitelijke aard tussen twee of meer personen, met een zekere structuur en een zekere duurzaamheid. Van een criminele organisatie is sprake wanneer de doelstelling van de organisatie (mede) is het plegen van strafbare feiten (Rechtbank 's-Gravenhage, 6 juli 2006). Het valt in veel gevallen echter moeilijk te bewijzen dat bij voetbalgeweld wordt voldaan aan de vereiste organisatiegraad en dat hooligans het oogmerk hebben om gedurende enige tijd georganiseerde misdrijven te plegen. De onoverzichtelijkheid van het hooliganisme, de ongewisse leiderschapspatronen, de beperkte informatiepositie van politie en justitie, de variabele bereidheid tot geweldgebruik en de meer spontane dimensies van collectief geweld plaatsen de autoriteiten voor obstakels (Van der Torre, Spaaij & Cachet, 2007: 107).

In Nederland zijn pogingen om hooligans te vervolgen wegens betrokkenheid bij een criminele organisatie tot nu toe onsuccesvol geweest. In de rechtszaak tegen Ajax- en Feyenoord-supporters, die verdacht werden van deelname aan de rellen bij Beverwijk op 23 maart 1997, achtte de Hoge Raad niet bewezen dat de misdrijven een uitvloeisel waren van een gestructu-

reerd samenwerkingsverband, ondanks dat de gebeurtenissen volgens de rechters wel 'een georganiseerd karakter' hadden (Hoge Raad, 10 juli 2001; zie Adang, 2002: 173-4). De rechtbank te 's-Gravenhage deed een vergelijkbare uitspraak tegen Ajax-supporters, die verdacht werden van betrokkenheid bij de aanval op het supportershome van ADO Den Haag. Vijftien Ajax-supporters werden op 6 juli 2006 veroordeeld tot een celstraf van één tot vier jaar, waarvan een deel voorwaardelijk. De supporters vormden geen criminele organisatie, zo oordeelde de rechtbank. De uitspraak was een ernstige teleurstelling voor de autoriteiten. Het vonnis luidde als volgt:

De rechtbank is van oordeel dat onvoldoende is gebleken dat sprake is geweest van een gestructureerd samenwerkingsverband dat het doel had strafbare feiten te plegen. Het feit dat de actie op 10 februari 2006 was georganiseerd betekent nog niet dat die actie het uitvloeisel is geweest van de activiteiten van een organisatie in vorenbedoelde zin. (...) Anders gezegd, op basis van dit dossier is niet komen vast te staan dat de actie op 10 februari 2006 is voortgevloeid uit iets anders dan een particulier- of incidenteel groepsinitiatief.

Op maandag 18 september 2006 kregen nog twee Ajax-supporters celstraffen en een stadionverbod opgelegd vanwege hun betrokkenheid bij de aanval op het supportershome van ADO Den Haag. Zij kregen respectievelijk twaalf en vijftien maanden celstraf opgelegd, waarvan vier en vijf

maanden voorwaardelijk. Het Openbaar Ministerie had tegen beide mannen drie jaar cel, waarvan een half jaar voorwaardelijk, en een stadionverbod geëist. De rechtbank achtte het ook nu niet bewezen dat de twee hun daden hadden gepleegd als lid van een criminele organisatie.

In Spanje werden recentelijk elf vermeende leden van de supportersgroep Bastión vrijgesproken van lidmaatschap van een criminele organisatie. Acht van hen werden wel veroordeeld tot twintig maanden gevangenisstraf voor openlijke geweldpleging (*El Mundo*, 30 november 2005). Onder de veroordeelden bevond zich een notoire hooligan die eerder was veroordeeld voor doodslag van Real Sociedad supporter Aitor Zabaleta. Zabaleta werd op 8 december 1998 doodgestoken na een UEFA Cup wedstrijd tussen Real Sociedad en Atlético Madrid.

De verwoede pogingen van de autoriteiten om hooligans te vervolgen wegens betrokkenheid bij een criminele organisatie roepen de vraag op hoe de sociale organisatie van hooliganisme nu werkelijk in elkaar steekt. Mijn onderzoek wijst op de significante cross-nationale en cross-lokale variaties in de organisatiestructuur van hooliangroepen. In het algemeen geldt dat de organisatiestructuur van hooliangroepen niet begrepen moet worden als formele organisatie, met duidelijk afgebakende leiderschapsrollen en een duidelijke en duurzame hiërarchie. Hooliganisme omvat doorgaans niet meer dan basale vormen van synchronisatie en onderlinge coördinatie (Adang, 2002). Wel kunnen hooligans de

organisatiegraad tijdelijk opvoeren wanneer een confrontatie op stapel staat. Zoals gezegd zijn de onderlinge coördinatie en planning door de jaren heen toegenomen als reactie op stringenter veiligheidsmaatregelen. Deze maatregelen maken voorbereidende maatregelen door hooligans noodzakelijk. Voorafgaand aan confrontaties worden bijvoorbeeld verkenningen uitgevoerd, afspraken over de te volgen tactiek gemaakt en pogingen ondernomen om de politie te omzeilen (Adang, 2002: 172). Hooligans maken gebruik van moderne communicatiemiddelen, zoals GSM en internet, mobiliseren meelopers en onderhouden contacten met zowel rivaliserende als bevriende groepen. Confrontaties worden steeds vaker door middel van onderlinge afstemming gepland en geregistreerd (Ferwerda & Gelissen, 2001: 89). Deze ontwikkeling is bij alle clubs waarneembaar, maar neemt verschillende vormen en gradaties aan. Zo spreken hooligans van West Ham United, Feyenoord en Sparta soms van tevoren het tijdstip, de plaats en de 'spelregels' van de confrontatie af met hun rivalen. In Spanje komt dit niet of nauwelijks voor.

Bij sommige clubs is het hooliganisme verweven geraakt met andere vormen van criminaliteit, bijvoorbeeld drugshandel en afpersing. Dergelijke activiteiten zijn niet toe te schrijven aan de groep als geheel, maar vooral aan bepaalde individuen of kleine subgroepen die zich in of rond de hooligansubcultuur begeven. Deze subgroepen kennen soms een relatief hoge mate van organisatie en interne afscher-

ming, zoals in het geval van de groep Casuals FCB bij FC Barcelona (Spaaij, 2006: hoofdstuk negen). De hooliganactiviteiten van deze individuen en subgroepen zijn doorgaans echter minder georganiseerd van karakter.

De dynamische en fluïde samenstelling van hooliganisme

Groepen hooligans zijn in het algemeen te karakteriseren als relatief losse en tijdelijke verbanden met fluïde grenzen. Zij vertonen enige overeenkomst met Yablonsky's (1962) klassieke omschrijving van de *near group* (bijna-groep). De *near group* heeft vijf basiskennmerken: de rollen van groepsleden zijn niet precies gedefinieerd; de groep in zijn geheel heeft een beperkte cohesie en is meestal tijdelijk van aard; er bestaat een minimale consensus onder groepleden over de groepsnormen; de samenstelling van leden en deelnemers verandert voortdurend; leiderschap is meestal vaag en onduidelijk (Yablonsky, 1962: 9). Twee kenmerken verdienen bijzondere aandacht.

In de eerste plaats is er sprake van een wisselende samenstelling. Groepen wisselen regelmatig van structuur en samenstelling en daarnaast verdwijnen er soms individuele leden uit groepen en komen er nieuwe groepsleden bij (Ferwerda & Gelissen, 2001: 86). Individuele leden zijn soms tijden uit beeld, bijvoorbeeld door een gevangenisstraf, om vervolgens weer tijdelijk deel uit te maken van een groep. In veel gevallen kan er niet gesproken worden van één harde kern, maar is er sprake van meerdere harde kernen

en subgroepen. Dergelijke groepen opereren veelal relatief autonoom en kunnen smelten wanneer een geweldadige confrontatie op stapel staat of tijdens rellen. Hooliangroepen kunnen in bepaalde opzichten worden beschouwd als ‘moderne stammen’, *neo-tribes*, (Maffesoli, 1996). Neo-tribes worden gekenmerkt door hun tijdelijke, fluïde en consumptiegedreven karakter. Lidmaatschap van een neo-tribe geschiedt op basis van wederzijdse sentimenten en emoties. Deelnemers treden in hoog tempo toe en uit. Zij blijven betrokken bij een groep vanwege de emotionele bevrediging die zij ontleen aan de gedeelde doeleinden en sociale ervaringen.

In de tweede plaats is er sprake van verschillende gradaties van identificatie met en participatie in hooliangroepen. Zo kan onderscheid worden gemaakt tussen verschillende typen ‘hooligans’: hardcore hooligans, meelopers, perifere groepsleden, halve uittredders, *wannabes*. Verschillende typen groepsleden kunnen verschillende motieven hebben om tot een groep te behoren (de mate van clubbinding, de sensatiegerichtheid of het feit dat het plegen van strafbare feiten onderdeel is van een bredere levensstijl) (Ferwerda & Gelissen, 2001: 86-9). De sociale cohesie is groter in de kern dan in de periferie van een groep. De kern van een groep is meestal relatief duurzaam en samenhangend van aard en bestaat vaak uit individuen die al langere tijd deelnemen, doch niet altijd, of niet meer, op een wekelijkse basis. Deze kernleden zijn van centraal belang voor de sociale organisatie van hooliganisme en

fungeren als rolmodellen binnen een groep. De periferie van een groep verandert voortdurend, afhankelijk van factoren zoals verwachtingspatronen en gelegenheidsstructuren voor collectief geweld. Ook in deze processen bestaan significante verschillen tussen voetbalclubs, deel afhankelijk van de aard van de specifieke supporterscultuur en –identiteiten bij een club (Spaaij, 2006).

Conclusie

In dit artikel heb ik getracht enkele aspecten van de dynamiek van supportersgeweld en van de groepsprocessen onder voetbalhooligans inzichtelijk te maken. Ik heb in het bijzonder de aandacht gevestigd op het heterogene en dynamische karakter van supportersgeweld en op de relatie tussen individu en collectief. De empirie duidt op significante variaties in de precieze aard en ontwikkeling van supportersgeweld bij verschillende voetbalclubs en in verschillende landen. Desalniettemin kunnen op basis van empirisch onderzoek enkele algemene patronen en sociale processen worden geschetst met betrekking tot de achtergronden, identiteitsconstructies en sociale organisatie van hooligans. De patronen en sociale processen die ik in dit artikel heb besproken maken het mogelijk om incidenten, zoals die waarmee ik dit artikel opende, beter te begrijpen en in hun bredere sociale en historische context te plaatsen.

Literatuur

- Adang, O. (2002). Collectief geweld tussen voetbal-'supporters': Organisatie, groepsprocessen en sociale identiteit. *Tijdschrift voor Criminologie*, 44 (2), 172-181.
- Adang, O. (1997). Van voetbalvandalisme naar voetbalcriminaliteit? *Tijdschrift voor de Politie*, 60 (11), 26-30.
- Blok, A. (1997). Het narcisme van kleine verschillen. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 24 (2), 159-187.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Connell, R.W. (2000). *The men and the boys*. Cambridge: Polity.
- Dunning, E., Murphy, P. & Williams, J. (1988). *The roots of football hooliganism*. London: Routledge.
- Ferwerda, H. & Gelissen, L. (2001). Voetbalcriminaliteit. Veroveren hooligans het publieke domein? *Justitiële Verkenningen*, 27 (1), 84-94.
- Freud, S. (1947). Das Tabu der Virginität. In *Sigmund Freud: Gesammelte Werke*, Vol. 12. Frankfurt am Main: Fischer.
- Gennep, A. van (1960). *The rites of passage*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Giulianotti, R. (1999). *Football: A sociology of the global game*. Cambridge: Polity.
- Haan, W. de, Bie, E. de, Baerveldt, C. & Bouw, C. (1999). *Jeugd en geweld: Een interdisciplinair perspectief*. Assen: Van Gorcum.
- Maffesoli, M. (1996). *The time of the tribes: The decline of individualism in mass society*. London: Sage.
- Marsh, P., Rosser, E. & Harré, R. (1978). *The rules of disorder*. London: Routledge.
- Spaaij, R. (2007). Football hooliganism as a transnational phenomenon: Past and present analysis: A critique – More specificity and less generality. *International Journal of the History of Sport*, 24 (4), 411-431.
- Spaaij, R. (2006). *Understanding football hooliganism. A comparison of six Western European football clubs*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Stott, C. & Reicher, S. (1998). How conflict escalates: The inter-group dynamics of collective football crowd 'violence'. *Sociology*, 32 (2), 353-377.
- Torre, E. van der & Spaaij, R. (2003). *'Rotterdamse' hooligans: aanwas, gelegheidsstructuren, preventie*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.

Torre, E. van der, Spaaij, R. & Cachet, E. (2007). *'Hoeveel wordt het vandaag?' Een onderzoek naar de kans op voetbalgeweld en het veiligheidsbeleid bij voetbalwedstrijden*. Den Haag: COT.

Yablonsky, L. (1962). *The violent gang*. New York: Penguin.